

JOSEF KOLEJKA

NÁRODNĚ OSVOBOZOVACÍ HNUTÍ POLÁKŮ V REVOLUČNÍM ROCE 1848

Postupně ve 30. a 40. letech 19. století — dávno před výbuchem revoluce roku 1848 — se ustálilo v Evropě „veřejné mínění“, že nadcházející revoluce musí přinést sjednocení Německa, sjednocení a osvobození Italů a obnovení polské státní samostatnosti. Nejvíce populární byla zřejmě „polská otázka“. Ostatně povstání Poláků v Krakově v roce 1846 jako by otevíralo cestu nové revoluční etapě 1848—1849. A za to vzdávali evropští demokraté a také stoupenci socialismu polským povstalcům nejpříjemnější díky. Bylo již dostatečně vysvětleno, jaký mezinárodní význam přikládali Marx a Engels již před březnem či únorem 1848 právě „polské otázce“: v jejím vyřešení viděli zároveň prostředek boje proti systému Svaté aliance.

Na prahu revolučního roku 1848 žili Poláci ve třech státech, přičemž rakouský zábor zahrnoval území na jihu v hranicích z roku 1772, kdežto z původních záborů pruského a ruského byly vytvořeny menší zvláštní administrativní celky a ostatní území bylo zapojeno přímo do pruského státu nebo ruské říše.

I když ruský režim v „Království polském“ neboli v „Kongresovce“ byl polské národní věci nepřiznivý, mělo toto území pro další vývoj polského národního hnutí a vůbec „polské otázky“ velký význam. Na území o 130 000 km² žilo v polovině 19. století skoro 5 mil. obyvatel, kteří byli v naprosté většině polské národnosti. Centrem „Království“ byla Varšava se 100 000 obyvatel. V západních provinciích ruské říše, které patřily až do r. 1772 polsko-litevskému státu, žily další statisíce Poláků.

Na základě vídeňských dohod z r. 1815 drželo Rakousko „Království Haličsko-Sandoměřské“ v celkové rozloze 77 000 km² s 4,5 mil. obyvatel, z nich Poláků bylo necelých 50 % a Ukrajinců skoro 45 %. Centrem Haliče byl Lvov. Další Poláci žili v rakouském Slezsku (Těšínsku).

Ve Vídni v roce 1815 bylo vytvořeno i „Velkoknížectví Poznaňské“ o rozloze 30 000 km² s 1,35 mil. obyvatel, z nichž podle úředních údajů bylo 800 000 Poláků a 400 000 Němců, zatímco Poláci odhadovali svůj počet na jeden milión a Němců kolem 250 000. V Prusku žily další sta-

tisíce Poláků v jiných částech bývalého Velkopolska a Pomořanska a také ve Slezsku.

Ve srovnání s celkovým počtem asi 12 mil. Poláků žijících v kompaktním etnickém území tvořilo necelých 10 000 emigrantů hlavně z let 1830 až 1831 a pak z roku 1846 nepatrnou část národa, ale úloha této emigrace v politickém myšlení a revolučním hnutí Poláků byla v roce 1848 velmi důležitá.¹

Vzhledem k velkému počtu polských emigrantů žijících ve Francii (asi 5 500), dále v důsledku tradičních sympatií francouzské společnosti k Polákům a hlavně v důsledku jejich účasti v revolučních dnech v únoru 1848 cítila se prozatímní francouzská vláda zavázána vůči Polákům natolik, že její členové a další představitelé veřejného života (starosta Paříže, předsedové Národního shromáždění a jiní) vyhlášovali hned v prvních poúnorových dnech veřejně za svou povinnost pomoci polskému národu a státu. Polská „Demokratická společnost“ se pak obrátila již 4. března 1848 na prozatímní vládu s žádostí o zbraně pro připravované polské legie a o případné zahájení intervenční války proti nepřátelům obnovy polského státu. Horlivou činnost vyvíjel i konzervativní „Hotel Lambert“ Adama Czartoryského, který bez rozpaků uznal novou francouzskou republikánskou vládu a nabídl jí služby své agentské sítě v zahraničí.

Francouzský ministr zahraničních věcí Lamartine se neodvážil ve svém „Manifestu Evropě“ otevřeně hovořit o obnově polského státu a vláda ani nechtěla podpořit Poláky přímo vojensky. Dne 11. března 1848 dostali francouzští vyslanci pokyn, aby ve Vídni, v Berlíně a Petrohradě oznámili, že Francie si přeje udržet v Evropě mír, ale zárukou tohoto míru mělo být vyřešení polské otázky na základě smluv z roku 1815.²

Revoluční výbuch ve Vídni 13. a v Berlíně 18.—19. března 1848 usnadňoval francouzské prozatímní republikánské vládě a také představitelům polské emigrace ve Francii další účinný postup na cestě k získání svobody polského lidu. Kníže Adam Czartoryski dokonce odjel do Berlína, aby tam sondoval u dvora a u nové vlády možnosti spolupráce proti carskému Rusku. Stovky a stovky Poláků se rozhodly v druhé polovině března a v dubnu 1848 odjet přes německé státy do Poznaně a do Haliče s cílem eventuálně proniknout do Kongresovky. Část Poláků zamýšlela vytvořit základnu ozbrojených sil také v Itálii (ve válce Sardinie proti Rakousku).

V druhé polovině března 1848 vznikala příznivá situace pro Poláky v pruském záboru — na Poznaňsku. Již první zprávy o revoluci ve Francii podněcovaly sebevědomí poznaňských Poláků. Pruský král Friedrich Vilém IV. dal již 6. března 1848 najevo, že poskytne vězněným vůdcům poznaňského povstání z roku 1846 amnestii: chtěl však od představitelů šlechty Velkoknížectví poznaňského záruky, že francouzská revoluce „nepoplete Polákům hlavy“.³

Avšak ještě před 18. březnem kolovaly na Poznaňsku letáky, v nichž byl polský lid vyzýván, aby zahájil co nejdříve povstání proti „prusákům“.

¹ *Historia Polski*, II (1764—1864), cz. III, Warszawa 1959, str. 16 ad., 233, 279 aj. *Wiosna Ludów na ziemiach polskich*, 1948, I, str. 43, 169, 213, 267 a 347.

² *Revoljucii 1848—1849 gg.*, Moskva 1948, I, str. 688 ad.

³ S. Kieniewicz, *Wielkopolska i Prusy Zachodnie w latach 1846—1848*, *Wiosna Ludów na ziemiach polskich*, str. 74.

Již 15. března připravovali polští vlastenci zvláštní petici, v níž žádali pruského krále o „spravedlnost“, o právo na svobodu. Tuto petici začali obyvatelé Poznaňska podepisovat ve dnech 17. a 18. března. Zpráva o výbuchu revoluce v Berlíně a zároveň oznámení, že Poznaňsko se má stát součástí příští „německé říše“, podnítily dne 20. března uspořádání demonstračního průvodu ulicemi Poznaně. Ustavil se i Národní výbor, jehož představitelé oznámili, že zahajují boj za samostatnost Polska na podkladě „polsko-německého bratrství“.

Ve znamení tohoto německo-polského bratrství proběhla i manifestace, kterou uspořádali Berličané dne 20. března 1848 na počest propuštěných polských vězňů ze známé věznice Moabit. L. Mierosławski založil již 21. března „Revoluční výbor“, který začal okamžitě obnovovat dávné spojení povstaleckých Poláků na Poznaňsku a také spojení Poznaně s Haličí nebo i s Kongresovkou. Dne 25. března dojel do Berlína i kníže Czartoryski, který už před únorem 1848 udržoval spojení s německými liberály a s královským dvorem: z Berlína chtěl Czartoryski řídit povstání Poláků proti carskému Rusku za podpory Pruska. Pruský ministr zahraničních věcí baron Arnim tehdy navrhoval, aby Prusko a Francie společně podpořily úsilí o obnovu Polska popřípadě i formou povstání Poláků proti Rusku. Jeden z pruských liberálně smýšlejících generálů, W. von Willisen, vítal březnové události jako vhodnou základnu pro zahájení války s Ruskem a dával Polákům na začátku dubna najevo, že mohou svými přípravami povstání proti Rusku vytvořit pro Prusko případný „fait accompli“. A protože 28. března 1848 vznikla v Prusku liberální vláda Camphausena a Hansemanna, zdálo se, že situace poznaňských Poláků se vyvíjí na přelomu března-dubna 1848 příznivě.

V tzv. Předparlamentu, který se sešel ve Frankfurtu nad Mohanem 31. března 1848, se vyskytly četné projevy sympatií pro Poláky. Republikán G. Struve prohlásil: „Je svatou povinností německého lidu pomoci obnovit Polsko!“ Jistý Leisler dokonce žádal, aby bylo Polsko obnoveno v hranicích z roku 1772! To však už narazilo na odpor jiných členů Předparlamentu, kteří naopak žádali, aby do příštího celoněmeckého národního shromáždění volili všichni obyvatelé Poznaňska a také dalších bývalých pruských oblastí, které nebyly součástí Německého spolku.⁴

Také změna v Rakousku v polovině března 1848 umožnila rozvoj polského národně politického hnutí v Haliči. Tam již první zprávy o revoluci ve Francii podněcovaly národní a protirakouské nálady, ale stále ještě čerstvá vzpomínka na kruté potlačení povstání v Krakově a na protipolské či protišlechtické hnutí haličských sedláků v roce 1846 bránily části polské šlechty vyjádřit své národní cíle proti Rakousku. Rakouské úřady v Krakově a ve Lvově, nemajíce přesných instrukcí z Vídně, povolily od 17. a 18. března propuštění politických vězňů, utvoření národních gard apod. Do vedení polského národně politického hnutí v Haliči se dostali představitelé umírněného až konzervativního směru, kteří přivítali změny ve Vídni především odesláním petic a deputací k císaři či k vídeňské vládě. V peticích se žádalo zavedení polštiny do úřadů, soudů a škol, uznání no-

⁴ V. Valentin, *Geschichte der deutschen Revolution 1848—1849*, Berlin 1930, I, str. 475.

vých volebních řádů, zrušení cenzury a roboty, zřízení zvláštní správy pro Halič a s právem jmenovat úředníky z místních lidí a utvoření místního (polského vojska).

Haličské deputaci projevilo vídeňské obyvatelstvo sympatie, které posilovaly ideu zahájení války o svobodné Polsko proti Rusku. Proto také delegace, která se už v Krakově a nyní i ve Vídni setkala s představiteli polské emigrace, změnila původně dost umírněný obsah své petice a zdůraznila všeobecné přání všech Poláků po obnově jejich samostatného státu.⁵

Již v prvních dubnových dnech přicházeli do Haliče představitelé politické emigrace z Francie, kteří po cestě navázali spojení s Mierosławským v Berlíně. Kniže Czartoryski dokonce doporučoval svému švagru L. Sapiehovi, aby Poláci využili situace ve Vídni a vytvořili nějakou zemskou vládu, která by se vyzbrojila, nařídila zrušení roboty a ve spolupráci s Vídni by se připravovala k válce proti Rusku. Ale ještě dříve než opatrný a loajální Sapieha dostal tento vzkaz, podnítily příslušníci demokratické emigrace (členové tzv. Versaillské centralizace) vznik poloilegálního „direktoria“, které zahájilo znovuvytváření národních gard a rozvinulo propagandu za zrušení roboty. Tak postupovali nejdříve v Krakově a potom přenesli svou činnost i do Lvova, kde konečně 15. dubna vznikla polská „Národní rada“.

V té době se však začala vyvíjet situace na Poznaňsku pro Poláky nepříznivě. Pruský král a jeho generalita nesouhlasili s názory ministra Arnima a odmítali uznat polský Národní výbor v Poznani, jehož jednotlivé místní odbory ve Velkoknížectví poznaňském nastolovaly faktickou moc polského obyvatelstva proti pruským úřadům. Činnost Národního výboru začali postupně od konce března odmítat také poznaňští Němci, kteří nesouhlasili s ideou obnovení Polska v hranicích z roku 1772 a žádali pruského krále o připojení „německého“ území Poznaňska do Německého spolku. Dne 3. dubna bylo v Poznani vyhlášeno stanné právo. Poláci odpověděli přípravou prozatímní tajné „Národní vlády“. Zároveň vyslala pruská vláda do Poznaně „královského komisaře“ generála Willisena, aby zjednal pořádek a projednal s oběma stranami rozdělení Velkoknížectví poznaňského na německou a polskou část. Většina členů pruské vlády byla však získána pro proněmecké řešení situace na Poznaňsku. Polákům bylo dáno najevo, že nemůže být povoleno utvoření jejich zvláštního vojska na Poznaňsku či pro Poznaňsko, které vznikalo po 22. březnu v několika střediscích a kterého se počítalo před 3. dubnem na 6 až 7 tisíc osob.

Po několikadenním vyjednávání, které poznaňský vojenský velitel generál Colomb podpořil ultimatem úplného odzbrojení Poláků do 10. dubna, podepsali Poláci 11. dubna s Willisemem hodu: zavázali se, že část svých dobrovolnických sborů rozpustí, ale vyhradili si právo ponechat jádro těchto oddílů v počtu kolem 3 000 osob (které by se mohly stát součástí příští „poznaňské divize“).⁶

⁵ S. Kieniewicz, *Galicja w latach 1846–1848, Wiosna Ludów na ziemiach polskich*, str. 293 ad.

⁶ Kieniewicz, *Wielkopolska i Prusy Zachodnie*, str. 122 ad. *Historia Polski*, II, str. 475. O změně starších propolských sympatií německé politické veřejnosti k averzím vůči poznaňským Polákům viz novou práci G. Wollstein, *Das »Groß-*

Dohoda mezi Willisenem a Libeltem však neuspokojila ani Němce, ani Poláky. Němci žádali berlínskou vládu, aby zakročila v Poznani rázněji. Poláci zase přenesli svou propagandu proti německému (pruskému) postupu i do zahraničí (Ženeva, Francie). Dne 14. dubna bylo královským patentem oznámeno, že několik západních poznaňských okresů a celá nootečská oblast se připojí přímo k Prusku a že „organizace“ správy proběhne jen ve východních částech Poznaňska. Toto rozhodnutí vyvolalo u Poláků a kupodivu i u Němců rozhořčení a vedlo k vzájemným projevům nepřátelství. V Berlíně se rozhodli ke zlomení polského odporu: vláda nařídila 21. dubna rozpuštění polské Národní rady. Dne 26. dubna pak pruská vláda oznámila, že součástí Německého spolku se stanou i další okresy Velkoknížectví poznaňského. Když pak generál Colomb začal provádět rozkaz o úplné likvidaci polských táborů, došlo k potyčkám a vzplanulo lidové povstání. Nový královský komisař generál Pfuel, který přijel do Poznaň 4. května, nařídil proti Polákům surový postup. Dne 9. května se organizace polských povstalců rozpadla a Poláci kapitulovali.

Poznaňským Polákům se sice dostalo trochu sympatií ze strany německé levice, ale pruská vláda řešila „poznaňskou otázku“ tvrdě: generál von Pfuel posunul demarkační čáru mezi „německou“ a „polskou“ částí Poznaňska ještě více na východ, takže celé dvě třetiny Velkoknížectví poznaňského se staly přímou součástí Pruska a Německého spolku, ačkoli počet obyvatelstva německé národnosti na Poznaňsku obnášel sotva 30 % (včetně Židů). Proti tomuto rozhodnutí, oznámenému oficiálně až 4. července, Poláci vehementně protestovali. Také Francie poslala do Berlína nótu proti inkorporaci Poznaňska do Německého spolku, spatřujíc v tomto činu „porušení smluv z roku 1815“(!).⁷

„Poznaňská otázka“ se stala ve dnech 24.—27. 7. 1848 předmětem náruživých debat i ve frankfurtském Národním shromáždění. V těchto „polských debatách“, jejichž obsah obsírně vylíčil a ze stanoviska německé revoluční demokracie zhodnotil Bedřich Engels, přihlásila se většina členů německého Národního shromáždění k šovinistickému a velmocenskému nacionalismu: rozhodnutí pruské vlády bylo schváleno. Polští členové pruského parlamentu však navrhli, aby Poznaňsko zůstalo nadále součástí Pruska jako nerozdělený celek, pro nějž by mělo platit ustanovení z roku 1815. Frankfurtská říšská vláda nesouhlasila s tímto návrhem a trvala na rozdělení Poznaňska, ale požadovala — na základě názorů zvláštní vyšetřovací komise — posunout Pfuelovu linii ještě dále na východ, tedy ve prospěch Němců: rozhodující pro určení hranic měly být „strategické zřetěle“.⁸

Porážka polských povstalců ve Velkoknížectví poznaňském nepříznivě ovlivnilo nálady polské veřejnosti v ruském záboru — v Kongresovce. Ve Varšavě a také jinde v Kongresovce vyvolaly zprávy o revoluci v Paříži a pak ve Vídni a v Berlíně velkou radost. I když byly revoluční organizace Poláků ruského záboru v předchozích letech takřka úplně rozbity, vzbú-

deutschland« der Paulskirche. Nationale Ziele in der bürgerlichen Revolution 1848/49, Düsseldorf 1977, str. 98—188.

⁷ *Revoljucii 1848—1849 gg*, I, str. 695. E. Birke, *Frankreich und Ostmitteleuropa im 19. Jht*, Köln — Graz 1960, str. 134 ad.

⁸ Valentin, *cd.*, II, str. 127 ad., Wollstein, *cd.*, 145 ad.

zovala nálada polského obyvatelstva v březnu 1848 velké obavy carských úřadů. I když málopočetná, přece jen zahájila tajná organizace pod vedením H. Krajewského hned na začátku března revoluční propagandu.⁹

Začátkem dubna 1848 obsadila ruská armáda prusko-ruskou hranici a učinila všechna opatření proti pokusu o přechod poznaňských Poláků do Kongresovky. Zároveň byla provedena bezpečnostní opatření proti pokusu o eventuální povstání přímo ve Varšavě. Anglická vláda (Palmerston) sice upozornila carskou vládu na to, že by bylo vhodné udělit Polákům v rámci ruské říše nějakou samosprávu, aby se tak zmírnilo nebo odvrátilo nebezpečí válečného konfliktu, ale zároveň nechtěla anglická vláda měnit dosavadní status quo v Evropě.¹⁰

Politický život mohli Poláci rozvíjet především v rakouském záboru, v Haliči. Ale i tu se pokusilo rakouské vojsko zasáhnout proti polskému politickému dění vojenskou silou. Vojenský velitel v Krakově, generál Castiglione, odmítal uznat činnost národních gard a když Krakované na protest proti tomuto kontrarevolučnímu jednání zahájili dne 26. dubna 1848 stavbu barikád, odpovéděl Castiglione bombardováním města z pevnosti na Wawelu. Vídeňská vláda však musila tehdy ještě počítat s veřejným míněním v Evropě a také s náladou jednotlivých národů, a proto Castigliona okamžitě odvolala.

Oslabení vlivu ústřední rakouské vlády v důsledku rozmachu revolučního hnutí přímo ve Vídni v květnu 1848 umožnilo Polákům prohloubit činnost Národní rady se sídlem ve Lvově. Porážka povstání na Poznaňsku a také zjištění, že Rakousko nepůjde do války proti Rusku a že případné pokusy o organizování tažení Poláků z Haliče proti Rusům vyvolá okamžitě obsazení Haliče ruskými vojsky, to podněcovalo konzervativní i umírněné politiky k loajalitě k Habsburkům: od Vídně se očekávalo, že udělí Haliči nějakou samosprávu.

Proto také přijímaly tyto polské politické kruhy pozvání na Slovanský sjezd do Prahy v červnu 1848, na němž utvořily jednu ze tří sekcí, totiž „polsko-rusínskou“. V této sekci byli členy také delegáti z Poznańska, z nichž dr. Libelt přispěl velmi účinně k sepsání dokumentu známého jako „Manifest evropským národům!“. Nejen Libelt, ale i další Poláci viděli v pražském „sjezdu slovanských zástupců“ další důležitou příležitost k rozvíjení propagandy za obnovu polského státu.

Ať už vlivem instrukcí polského politického vedení z emigrace nebo z vlastního popudu stavěli se někteří Poláci kriticky ke „slovanské politice“, kterou navrhovali Češi a Jihoslované. Nechtěli se omezovat na úpravy poměrů jen v rámci Rakouska a nesouhlasili s averzemi a nepřátelstvím Jihoslovanů nebo Slováků a Čechů proti Maďarům, v jejichž hnutí (proti Vídni a proti „panslavismu“) viděli možného spojence proti carskému Rusku a podporovatele jejich programu obnovy Polska v hranicích z roku 1772. Tento program však narážel na odpor haličských Rusínů-Ukrajinců, kteří se chtěli spokojit především s řešením poměrů v samé Haliči, v níž si přáli oddělenou „ruskou“ (v originále „ruska“, rozumějme rusínská čili

⁹ A. Minkowska, *Królestwo Polskie w latach 1844–1848. Wiosna Ludów na ziemiach polskich*, str. 378 ad.

¹⁰ J. Feldman, *Sprawa Polska w roku 1848*, Kraków 1933, str. 105. *Revolucji 1848 až 1849 gg.*, I, str. 805.

ukrajinská) gubernie. Polští delegáti uklidňovali Ukrajince tvrzením, že obnovené Polsko bude jiné než to staré, že bude federací, která bude ctít národy či národnosti („ludy i narodowości“). „Rusíni“ se musí rozhodnout — žádal Libelt poněkud demagogicky: Chcete být našimi bratry nebo půjdete s carem? Ukrajinci, reprezentovaní I. Boryskyvičem, však trvali na svém právu být zvláštním národem, ale na druhé straně ustoupili od požadavku rozdělení Haliče na dvě gubernie a souhlasili s návrhem na úpravu poměrů v Haliči na zásadě národně-jazykové rovnoprávnosti.

Původním záměrem většiny polských delegátů, zejména poznaňských, bylo prosadit na Slovanském sjezdu zvláštní rezoluci za obnovu Polska: to se však nepodařilo a Poláci se musili spokojit s formulací v závěrečném „Manifestu k evropským národům“, v němž se protestovalo proti tomu, že „hrdinský národ Polanů zbaven jest své státní samostatnosti“ a že bylo rozděleno Poznaňsko. Na druhé straně právě Poláci prosadili, aby byl na Slovenském sjezdu projednán širší program, než bylo původně zamýšleno. Z iniciativy K. Libelta byl přijat zmíněný „Manifest k evropským národům“, v němž se vysvětlovalo, proč Slované usilují o přeměnu Rakouska ve „spolek rovnoprávných národů“, a v němž se navrhovalo svolat „všeobecný evropský sjezd národů na vyjednávání všech mezinárodních otázek“. Ve svém vlastním přípravném textu dokazoval K. Libelt, že 80 miliónů Slovanů jako celek se uchází o to, aby vedle Románů a Germánů vytvořili „třetí a zrovna tak mocnou rodinu národů“, která bude nějakým „federovaným spolkovým státem“. Slovanský sjezd měl být vlastně „slovanským předparlamentem příští slovanské federace“, která bude součástí „svaté aliance evropských národů“.¹¹

Již před sjezdem a v jeho průběhu projevilý některé polské kruhy obavy, aby se pražské shromáždění Slovanů nestalo nástrojem „panslavismu“ a aby účast polských delegátů v Praze nezpůsobila ztrátu sympatií pro „polskou otázku“ v prostředí německém a maďarském. Ještě na začátku června spoléhali četní Poláci na pomoc Francie při jednání s Pruskem nebo s celoněmeckým národním shromážděním ve Frankfurtu nad Mohanem: stále ještě se mysliło na možnost koalice Francie s Německem a jinými státy proti carskému Rusku. Poláci proto měli své pozorovatele i ve Frankfurtu a nadále udržovali styky s Maďary. Představitelé politických skupin z emigrace dávali Haličským směrnicе, aby se pokoušeli prostředkovat mezi Jihoslovany a Maďary. Znamé „svatodušní bouře“ v Praze v 12.—17. června 1848, které přivodily násilné ukončení Slovanského sjezdu, byly některými Poláky hodnoceny málem jako potvrzení německých stížností na Slované. Ostatně už dříve se ozvaly hlasy, dokazující, že „náš vlastní a výlučný zájem přikazuje opustit Slovanstvo a zůstat pouze Poláky“, protože „Francie a Německo je s námi“ atd.¹²

Většina polských delegátů Slovanského sjezdu ocenila program a jednání pražského shromáždění jinak. Poznaňský J. Moraczewski poslal brzy po rozeznání Slovanského sjezdu polským zástupcům ve Frankfurtu zprávu, v níž naopak dokazoval potřebu a možnost Poláků opřít se o západní a jižní Slované a také uznával oprávněnost hnutí Jihoslovanů a Slováků

¹¹ V. Ž á č e k, *Slovanský sjezd v Praze*, Praha 1958, str. 361.

¹² *Tamtéž*, str. 96 až 141.

proti maďarské nadvládě. A Poláci ve Frankfurtu se přesvědčovali o tom, že na frankfurtské shromáždění nelze spoléhat, resp. že německá levice je příliš slabá, než aby prosadila polské zájmy proti velkoněmeckému nacionalismu. V již zmíněných „debatách o Polsku“ ve frankfurtském shromáždění ve dnech 24.—27. července se dávalo Polákům z Poznaňska i ostatním na vědomí, že popud k obnově jejich státu musí vyjít z Varšavy a ne z Poznaně, která je přece „německá“. Vůbec musíme my Němci myslet na sebe a ne na jiné — argumentovali tehdy někteří řečníci. Tento postoj německých liberálů a rádkoby demokratů ve Frankfurtu pobuřoval B. Engelse, který v sérii článků v „Neue Rheinische Zeitung“ v srpnu a začátkem září 1848 rozebral projevy jednotlivých řečníků, vyvrátil jejich protipolské argumenty z oblasti dějin, o národnostím složení obyvatel Poznaňska a jiných míst bývalého Velkopolska, o současné politice Poláků apod. Engels se podívoval i projevu představitele „ideologické levice“ frankfurtského shromáždění, A. Ruga, který tehdy doporučoval, aby „ústřední“ německá vláda připravila spolu s Anglií a Francií svolání evropského kongresu s cílem obnovit svobodu a nezávislé Polsko. Engels se posmíval tomuto naivnímu návrhu, který byl tehdy v létě 1848 již neuskutečnitelný: nebylo již možné, aby „lord John Russel a Eugène Cavaignac obnovili Polsko“, aby anglická a francouzská buržoazie pohrozily válkou Rusku, které se ve skutečnosti stávalo spojencem Anglie.¹³

V Anglii sice došlo v březnu-dubnu 1848 k projevům sympatií pro Poláky a ještě 16. května vytýkal ve sněmovně D. Urquhardt vládě zanedbávání úsilí o obnovu Polska, ale vláda setrvala na vyzkoušených zásadách své zahraniční politiky, které musily platit i v roce 1848, jak to zdůrazňoval Palmerston: Najdeme-li mocnost, která vede takovou politiku, kterou podporujeme i my, ta se stane na určitou dobu naším spojencem. Jinak ale nemáme přirozené nepřátele ani věčné přátele. Anglické vládě vyhovoval status quo na kontinentě — a to byla směrnice její zahraniční politiky.

Ani Francie — v očích mnoha Poláků „sestra“ a „ochránkyně“ — nepomýšlela na obnovu Polska. Velká demonstrace pařížského lidu ve prospěch Polska ze dne 15. května a následující projevy v parlamentě pro Poláky měla sice za následek změnu francouzského vyslance v Berlíně, ale oficiální zahraniční politika francouzské vlády začala považovat „polskou otázku“ za „vedlejší“ záležitost. Obava z případného sjednocení Německa, které by si mohlo nárokovat navrácení Alsaska a Lotrinska, tlačila francouzskou buržoazii k úvahám o eventuálním spojení s Ruskem. Jak známo, nová francouzská vláda na čele s generálem Cavaignacem měla v Petrohradě sympatie.

Ani po vítězství kontrarevoluce v Paříži, ani po porážce propolských sil ve frankfurtském shromáždění se představitelé polského politického života nevzdávali svého úsilí přesvědčit Evropu o oprávněnosti obnovy jejich státu. Jednou z dalších příležitostí, umožňujících rozvinout polský národní program, byla účast polských poslanců z Haliče na celorakouském sněmu („říšské radě“) ve Vídni v období od konce července do konce října

¹³ B. Engels, *Debaty o polské otázce ve Frankfurtu*, Marx-Engels, *Spisy* (č. v.), sv. 5, str. 396. Marks i Engels o Polsce, I, Warszawa 1960, str. 89 ad.

1848. Zatímco čeští poslanci se ve Vídni stavěli na půdu Rakouska, část Poláků zaujala k Rakousku kritické a odmítavé stanovisko a ve sporu mezi dvorem a odbojnými Maďary se zastávala Maďarů. Mnozí Poláci se postavili za revoluční Vídeň a bili se za její obranu proti kontrarevolučním císařským vojskům. Vídeň padla a za dva-tři dny nato upevnil generál Hammerstein moc vídeňské vlády v Haliči bombardováním Lvova (2. listopadu 1848) a vyhlášením stanného práva.¹⁴

V dosavadní literatuře bylo dostatečně vysvětleno, jaký celoevropský význam mělo hnutí Poláků v revolučním roce 1848 a jakou mezinárodní důležitost měla „polská otázka“. Nejenom zásluhou početné emigrace, ale i díky úsilí „domácích“ Poláků překračovaly polské politické programy národní rámec a usilovaly o celoevropské řešení. „Rok 1848 viděl Poláky na revolučních barikádách takřka celé Evropy: viděl polské oddíly ve Francii, Itálii a v Uhrách“. Tak zahájil svou knihu „Sprawa polska w roku 1848“ J. Feldman. Polské oddíly a hlavně polští politikové byli tehdy v roce 1848 na dalších revolučních terénech tehdejšího Německého spolku, Rakouska a na Balkáně. Podíl Poláků na revolučním hnutí v roce 1848 si oprávněně vysloužil sympatie evropských revolučních demokratů a osobně i Karla Marxe a Bedřicha Engelse.

¹⁴ S. Kieniewicz, *Galicja w latach 1846–1848*, str. 334 ad.

